

УДК 336

Болгар Т.М.,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів та банківської справи, Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, м. Кременчук

Роль фінансової безпеки підприємства в системі антикризового управління

Bolgar T.M.,

PhD in Economics, professor, the head of Finance and Banking department, Kremenchuk Institute of Alfred Nobel Dnipropetrovsk University

The role of enterprise's financial security in the system of crisis management

Анотація: У статті проведені теоретичні дослідження у сфері фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Розглянуті проблеми банкрутства в Україні і його регулювання. Визначено головну мету фінансової безпеки підприємства, як гаранта його стабільного та максимально ефективного функціонування тепер та достатнього потенціалу розвитку в майбутньому. Визначено відмінність у суб'єктній орієнтації процедури банкрутства в різних країнах, зокрема у Федеральному законодавстві Сполучених Штатів Америки та Європейській правовій системі.

Summary:

The article is devoted to theoretical research in the field of financial security of business entities. The problem of bankruptcy in Ukraine and its regulation are considered. The primary objectives of enterprise's financial security as a guarantor of its stable and maximally effective functioning now and sufficient potential of development in the future are determined. The difference in the subject orientation of bankruptcy procedure in different countries, in particular in the Federal legislation of the United States of America and European legal system is determined.

Ключові слова: фінансова безпека, банкрутство, суб'єкти господарювання, джерела негативних впливів, фінансовий стан підприємства, фінансова рівновага, фінансова стійкість.

Keywords: financial security, bankruptcy, entities, sources of negative impact, financial state of enterprise, financial equilibrium, financial firmness.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання значна частина підприємств стає банкрутами в результаті прорахунків у фінансовому управлінні, невірному розподілі ресурсів та зусиль по їх використанню, прорахунків в планах та прогнозах. Тобто потенційно прибуткові підприємства стають банкрутами лише тому, що не можуть вчасно визначити настання кризи, а також не мають чіткого плану дій у випадку кризової ситуації.

Кризові явища на підприємствах – це об'єктивна реальність для економічних систем країн з ринковою орієнтацією. Підприємства, що не є конкурентоздатними мають зникати. Але, на наш погляд, все ж таки скоріше мають зникати ті підприємства, що допустили глобальні помилки: невірно вибрали сферу діяльності, помилково визначили ринкову кон'юнктуру, розробили хибну стратегію розвитку – тобто ті підприємства, що були приречені, незалежно від внутрішніх факторів, якості менеджменту, їх фінансово-економічної безпеки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день в науковій літературі існує досить багато різноманітних поглядів щодо визначення сутності фінансової безпеки підприємства та поняття банкрутства, але не існує єдиного підходу до його трактування, крім того відсутня певна систематизація даних підходів.

Теоретичними дослідженнями у сфері фінансової безпеки держави та суб'єктів підприємництва, а також окремими теоретичними аспектами, необхідними для формування системи фінансової безпеки, займалися такі вчені, як: Е. Альтман, Дж. Аргенті, О.І. Барановський, В. Бівер, М.Д. Білик, І.А. Бланк, О.Д. Василик, К.С. Горячева, А.О. Єпіфанов, М.М. Єрмошенко, Г.П. Іванова, С.М. Ілляшенко, В.Г. Крижанівська, В.В.Коваленко, В.В. Ковальов, Е.М. Коротков, Л.О. Лігоненко, Р. Ліс, Т.М. Мельник, В.П. Москаленко, Є.В. Новосядло, Б.А. Райзберг, Р. Таффлер, О.О. Терещенко, С.Я. Салига, Г.М. Скударь, Е.А. Уткін, О.І. Хитрін та багато інших.

Трактували сутність понять «антикризове управління» та «банкрутство» у своїх роботах такі вітчизняні вчені, як Андрущак Є.М., Благун І., Копчак Ю., Ляшенко Г., Михайліді П., Петренко В.П., Лосєва М.С., Ревтюк Є.А., Третяк О. та інші.

Банкрутство, з одного боку, це механізм повернення боргів кредиторів або ж результат глибокої фінансової кризи і неплатоспроможності підприємства, з іншого, метод нечесної конкурентної боротьби. Також банкрутство можна розглядати як систему протидій кризовим явищам, що забезпечує можливість фінансового оздоровлення підприємств. Крім того інститут банкрутства є одним із елементів державної регуляторної політики.

Трактування сутності банкрутства в українській економічній думці умовно можна

розділити на наступні групи:

- результат дії ринкових механізмів;
- наслідок неплатоспроможності;
- конкурентна боротьба;
- засіб державного регулювання.

Формулювання цілей статті. Дослідження джерел негативних впливів на фінансову безпеку суб'єктів господарювання в сучасних умовах нестабільного розвитку вітчизняної економіки та їх вплив на фінансовий стан підприємства, визначення головної мети фінансової безпеки підприємства, як гаранта його стабільного та максимально ефективного функціонування тепер та достатнього потенціалу розвитку в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові відносини з часом набувають все більшого значення в економічній системі, тому виділення фінансової безпеки є цілком обґрунтованим кроком. На думку Барановського О.І., у плановій економіці фінансові відносини і взаємозв'язки традиційно відігравали підпорядковану роль щодо завдання формування натурально-речових пропорцій (що відбивалося і на пріоритетах економічної науки), але економічні реформи висунули фінансові питання функціонування народногосподарського комплексу на передній план. А відтак, почали вимагати нового осмислення залежності між економічною політикою і соціально-економічними процесами, зокрема, вплив грошово-кредитної, валютної, податкової, бюджетної, інвестиційної, боргової політики на макроекономічну ситуацію, з'ясування основ фінансової безпеки держави [1, с.16].

Питання фінансової безпеки є системними, оскільки вони стосуються і пов'язують окремі країни, регіони, господарюючі суб'єкти, політику, економіку, фінанси, фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємців, підприємств, організацій, установ та їх асоціацій, галузей господарського комплексу регіонів, окремих секторів економіки, держави та різноманітних міждержавних утворень, світового співтовариства в цілому.

Сучасний стан вітчизняної економіки говорить про те, що необхідно більше уваги приділяти питанням впровадження механізмів забезпечення фінансової безпеки саме на рівні суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва, і наша думка підтверджується тим, що діяльність цих підприємств пов'язана зі значною кількістю ризиків і нестабільністю як внутрішнього, так і зовнішнього їх середовища, а також загрозами поглинань, зокрема, через процедури банкрутства.

Проблемами банкрутства в Україні і його регулюванням займається Міністерство економіки України. На думку криз-менеджерів, роль міністерства поки що зводиться винятково до видачі й анулювання ліцензій арбітражних керуючих і узгодженню їхніх кандидатур для

роботи на підприємствах, де є державна частка. Побоювання експертів викликає також робота Агентства з питань банкрутства, що має монополіне право на продаж майна підприємств-банкрутів. На думку учасників ринку, державний бізнес створює реальний ґрунт для зловживань з боку чиновників [2]. З цього приводу, на нашу думку, державі варто більше уваги приділяти досудовим механізмам поновлення платоспроможності – досудової санації, реструктуризації. Зараз цей метод фактично не застосовується, тому що вимагає виділення коштів з бюджету, чи залучення інвестора [3].

Незважаючи на те, що державою приділяється явно недостатньо уваги регулюванню сфери банкрутства в Україні, проте, навряд чи можна вважати саме державу головним винуватцем банкрутства підприємств, оскільки держава не зацікавлена в збільшенні кількості підприємств-банкрутів.

Дослідження фінансової безпеки суб'єктів господарювання на сьогодні є доволі проблемним. Наукових розробок у цій галузі знань практично немає. Значно більше уваги приділяється вивченню економічної безпеки підприємства загалом. Необхідність постійного дотримання фінансової безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень фінансової безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і буде спроможним уникнути можливі загрози та ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Тому важливо зауважити, що джерелами негативних впливів на фінансову безпеку суб'єктів господарювання можуть бути причини, подані на рис.1.

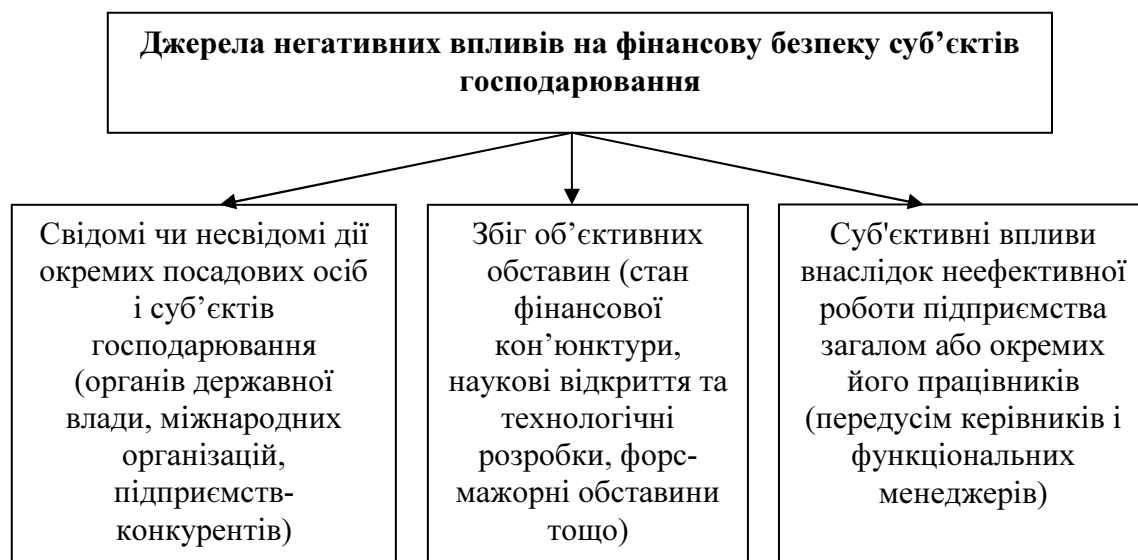

Рис.1. Джерела негативних впливів на фінансову безпеку суб'єктів господарювання

Головна мета фінансової безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективно функціонування сьогодні та достатній потенціал розвитку в майбутньому. Досягнення такої мети, на нашу думку, можливо при:

- забезпеченні високої фінансової ефективності роботи підприємства;
- підтримці фінансової стійкості підприємства та його незалежності;
- досягненні високої конкурентоспроможності;
- забезпеченні ліквідності активів;
- підтримці належного рівня ділової активності;
- забезпеченні захисту інформаційного поля і комерційної таємниці;
- ефективній організації безпеки капіталу та майна підприємства, а також його комерційних інтересів.

Для виконання поставлених завдань необхідно забезпечити процес організації фінансової безпеки, який повинен здійснюватися на підприємстві послідовно або одночасно та включати заходи, які подані на рис.2.

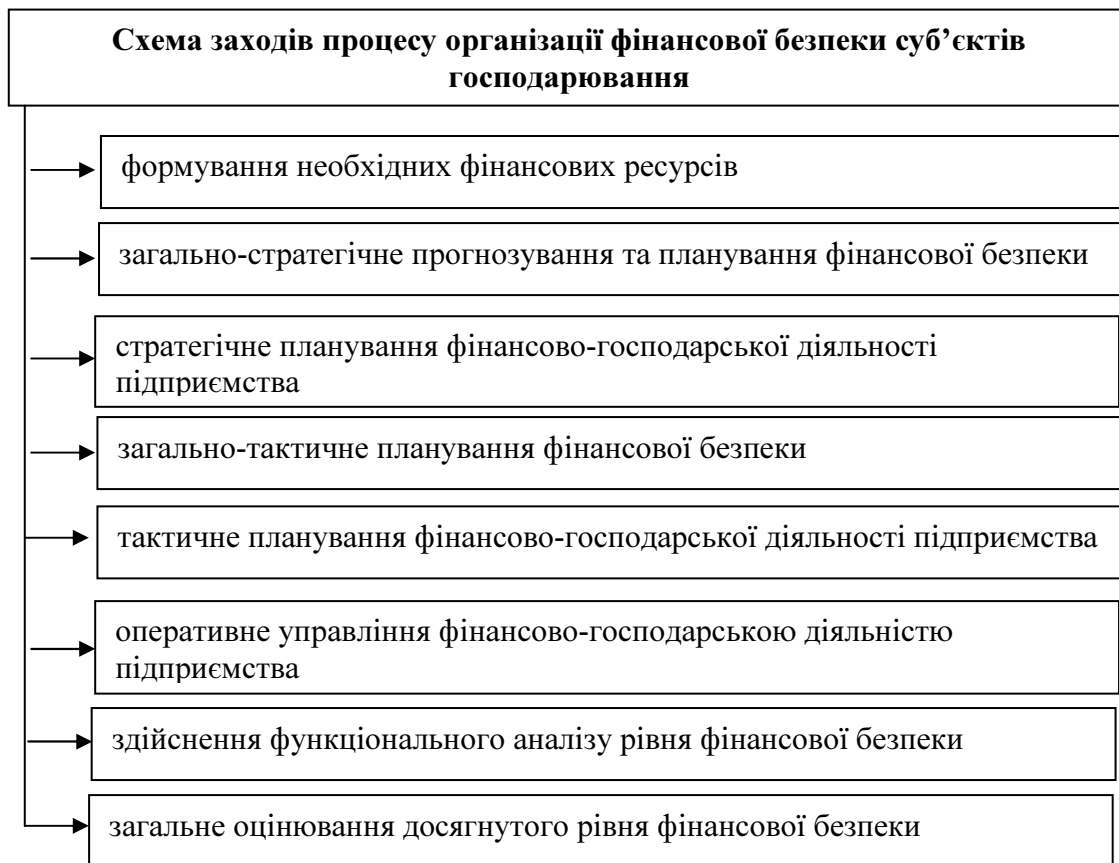

Рис. 2. Схема заходів процесу організації фінансової безпеки суб'єктів господарювання

Ключовою проблемою для кожного суб'єкта підприємництва, як у короткостроковій, так і середньо- та довгостроковій перспективі, є досягнення певного стійкого стану, який би забезпечував розвиток суб'єкту, а також збалансованість між основними складовими його діяльності, як-то вхідні та вихідні грошові потоки, обсяги дебіторської і кредиторської заборгованості тощо.

Критерієм стійкого фінансового стану є фінансова рівновага, що в загальному вигляді визначається збалансованістю фінансових активів та позикового капіталу. Стійким вважається

стан суб'єкту підприємництва, коли всі нефінансові активи є власними, а фінансові – позиковими.

Наведемо визначення поняття фінансова стійкість суб'єкту підприємництва, що пропонується вченими-економістами, з метою виділення ключових рис.

Васил'єв Ю.П. дає наступне визначення фінансової стійкості: «...це такий стан процесу формування і використання ресурсів господарського суб'єкта, який забезпечує його розвиток на основі зростання вартості капіталу при збереженні відповідного рівня платоспроможності і кредитоспроможності [4, с. 56].

Старовойтов М.К. характеризує стійкість суб'єкту підприємництва з точки зору впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища: «стан підприємства, що склався під впливом системи факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та характеризується економічними індикаторами стійкості і визначає в динаміці перспективи його розвитку» [5, с. 71].

Різноманіття факторів, що впливають на стійкість суб'єктів підприємництва, поділяють її на внутрішню і зовнішню, а також обумовлюють різні типи стійкості [6, с. 14-16].

Абсолютна фінансова стійкість неможлива, оскільки залежить від впливу великої кількості факторів, дія їх є не статичною, тобто вони постійно модифікуються і змінюються.

Отже, в кожній окремий момент часу суб'єкт підприємництва має намагатись досягти поточної фінансової рівноваги, що і буде в певній мірі гарантувати його стабільність.

У світовій практиці законодавство про банкрутство споконвічно розвивалося по двох принципово різних напрямках. Один з них ґрунтується на принципах британської моделі, що розглядає банкрутство як засіб повернення боргів кредитором та супроводжується ліквідацією боржника-банкрута. Інший принцип був закладений в американській моделі. Основна мета законодавства тут полягає в тому, щоб реабілітувати компанію, відновити її платоспроможність. Однак у сучасних умовах у законодавстві розвинених ринкових країн просліджується тенденція на зближення, сполучення приведених початків.

Зокрема у Федеральному законодавстві Сполучених Штатів Америки банкрутство трактується як юридична процедура в рамках федерального права й у веденні федерального суду по справах банкрутств, покликана допомогти боржникам – тим, хто не в змозі повернути кредиторам борги – упорядкувати і почати заново свої фінансові справи. Крім того, процедура банкрутства може дозволити і кредиторам повернути собі принаймні частину заборгованості.

Як бачимо, за основу покладено інтереси боржника та відновлення його платоспроможності, що, на наш погляд, цілком відповідає ринковій логіці, оскільки важливо привести до ладу справи та бізнес боржника, щоб потім він самостійно розрахувався за претензіями, що виникли. Хоча і варто відмітити, що інтереси кредиторів, якщо і не

ігноруються, то напевне затримують погашення їх претензій, а, отже, певним чином обмежують їх економічну діяльність та ділову активність.

Інший підхід спостерігається в Європейській правовій системі. Згідно з Європейською конвенцією «Про деякі міжнародні аспекти банкрутства», що була створена з метою регулювання даної проблеми в рамках країн-учасниць ЄС, банкрутство трактується як процедура, що включає ліквідацію підприємства-боржника, призначення конкурсного керуючого і розподіл майна (конкурсної маси) між кредиторами.

Таким чином, в країнах Європи основний наголос робиться на задоволення інтересів кредиторів та повернення їх коштів якомога швидше, нехай і за рахунок ліквідації підприємства-боржника та розпродажу його майна. Даний підхід теж має сенс, оскільки таким чином не лише відносно вчасно задовольняються вимоги кредиторів, а й відсіюються слабкі та не конкурентоздатні підприємства. Хоча відсутність певного механізму щодо визначення, скажімо так, «ступеню безнадійності» боржника, на нашу думку, робить такий підхід занадто нерозбірливим і може призвести до закриття потенційно конкурентоспроможних підприємств.

Згідно з Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [7].

Як бачимо, українське законодавство базується на європейському підході і майже ототожнює процедуру банкрутства з ліквідаційними процесами. Таким чином, виходячи з законодавчо закріпленого визначення даного поняття, робимо висновок, що в Україні між банкрутством та ліквідацією підприємства можна фактично ставити знак рівності, оскільки єдиним виходом з кризової ситуації для підприємства наші законодавці бачать застосування ліквідаційної процедури.

Висновки. Фінансова безпека є універсальною категорією, що характеризує захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Фінансова безпека підприємства відображає захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Зміст цього поняття містить у собі систему засобів, які забезпечують конкурентоспроможність і фінансову стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Підводячи результати аналізу дослідження правових аспектів банкрутства підприємства, відмітимо, що його розуміння у різних країнах відмінне. Головна відмінність, на наш погляд, полягає у суб'єктній орієнтації процедури банкрутства, тобто чиї інтереси мають бути

первинними: боржника чи кредитора, і, відповідно, розрізняються процедури банкрутства – починаючи від заходів спрямованих на подолання неплатоспроможності та фінансового оздоровлення позичальника, закінчуючи його ліквідацією та розпродажем майна.

Таким чином, основні зусилля як теоретичні, так і практичні варто направити на боротьбу з кризовими явищами на самих підприємствах. Результати аналізу банкрутств в Україні свідчать, що при виникненні проблем у суб'єктів підприємництва, допомагати їх розв'язувати не буде ані держава, ані інститути, формально створені для допомоги по виходу зі кризової ситуації. В кращому випадку компанія залишається наодинці зі своїми проблемами, в гіршому – їй «допомагають» остаточно втратити шанси на вихід із кризової ситуації. Отже, суб'єктам підприємництва необхідно самостійно вирішувати питання виходу з кризових ситуацій. Кращим виходом з кризових ситуацій є їх недопущення. Попередити виникнення криз можна шляхом забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємства.

Отже, узагальнюючи розглянуту у науковій статті тему відносно ролі фінансової безпеки підприємства в антикризовому управлінні, доцільно відмітити, що це результат політики підприємства зі забезпечення належного рівня фінансової безпеки, який відображається кількісними та якісними детермінованими характеристиками фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність пріоритетних фінансових інтересів підприємства від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки стійкого зростання в поточному і перспективному періодах.

Література:

1. Барановський О. І. Основи фінансової безпеки / О. І. Барановський // Финансовые услуги. – 1998. – № 1. – С. 16–19.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. – К.: Київ. Нац. Торг.-екон.ун-т, 2004. – 759с.
3. Бункина М. К. Макроэкономика : учеб. пособ. / М. К. Бункина, В. А. Семенов, А. М. Семенов. – М. : ДИС, 2003. – 320 с.
4. Васильев Ю. П. Управление развитием производства. Опыт США / Ю.П. Васильев. – М.: Экономика, 1989.–237 с.
5. Старовойтов М. К. Современная российская корпорация (организация, опыт, проблемы) / М. К. Старовойтов. – М.: Наука, 2001.–312с.
6. Гиляровская Л. Т. Анализ и оценка финансовой устойчивости коммерческого предприятия / Л.Т. Гиляровская, А.А. Вехорева. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.

7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Закон України від 30 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради. – 2000. – N 42–43.– ст.378